

KADİMÎ'NİN KERBELÂ MERSİYELERİ

Mumine ÇAKIR*

ÖZET

Kerbelâ hadisesi, İslam Tarihi'nin önemli olaylarından birisidir. Bu hadise bütün Müslümanları derinden etkilemiştir. Kerbelâ'da Hz. Peygamber'in torunu, Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin'in ve ailesinin şehit edilmesi edebiyata da konu olmuştur. Türk edebiyatında özellikle de Alevî-Bektaşî şiir geleneğinde birçok şair Kerbelâ hadisesini eserlerinde işlemişlerdir. Bu konuda manzum ve mensur birçok eser kaleme alınmıştır. Mersiyeler bu eserlerden birisidir. Mersiye ölen bir kişinin ardından duyulan üzüntüyü dile getiren bir şiir türüdür. Mersiye ile Hz. Hüseyin'in şehit edilmesini ve duyulan üzüntüyü dile getiren şairlerden birisi bir Bektaşî babası olan Kadimî'dir. Asıl ismi Ali Rıza Öge'dir. Kadimî, hazırladığı Bektaşî Şairleri Antolojisi isimli eserinde kendisine ait 39 Kerbelâ mersiyesine yer vermiştir. Bu mersiyelerde Kerbelâ hadisesini oldukça dikkat çekici bir şekilde göz önünde canlandırmıştır. Bununla birlikte Kerbelâ'da Yezid'in ordusu tarafından şehit edilen Hz. Hüseyin'e duyduğu sevgiyi, yaşadığı üzüntüyü etkileyici bir dille kaleme almıştır. Genel olarak Kerbelâ mersiyelerinde karşılaştığımız Yezid'e ve ordusuna lanet etme Kadimî'nin şiirlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışmada Kadimî hakkında kısaca bilgi verildikten sonra onun Kerbelâ mersiyeleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kadimî, Kerbelâ, Mersiye, Hz. Hüseyin.

KARBALA DIRGES OF KADIMI

ABSTRACT

The incident of Karbala is one of the important events of Islam history. This incident affected the whole muslims deeply. Hazrat Hussein, the grandson of the Prophet Mohammed and son of Hazrat Ali, and his family's being martyrs has also been a subject to the literature. Many poets in Turkish literature especially in Alevi-Bektashi poem tradition focused on Karbala incidents in their works. Many works have been written on this topic in the form of verse and prose. Dirges are some of these works. Dirge is a kind of poem in which regret is expressed after the death of a person. One of the poets who expressed his regret with this kind of poem is a Bektashi Father, Kadimi Baba. His real name is Ali Riza Oge. Kadimi gave place to 39 Karbala Dirges of his own in his work Bektashi Poets Anthology. He revived the incident of Karbala remarkably in front of our eyes in these dirges. Within this context, he used an impressive language for his love and despair to Hazrat Hussein who was killed by the army of Yazid. The curse to Yazid

* Yrd. Doç. Dr., Çankırı Karatekin Ü. Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl./ Çankırı El-mek: mcakir1915@hotmail.com

and his army which we face in Karbala dirges generally is also faced in the poems of Kadimi. In this study, we will examine the Karbala Dirges of Kadimi after giving a brief information about him.

Key Words: Kadimi, Karbala, Dirge, Hazrat Hussein.

Giriş

Ölüm, yaşayan bütün canlılar için kaçınılmaz bir sonudur. İnsanoğlu bu sona her zaman hazırlıksız yakalanmış ve ayrılık hissi sebebiyle de ölüm karşısında hep üzüntü duymuştur. Ölen kişiden ayrı kalmak her zaman insana acı vermiştir. Tarih boyunca bu acı çeşitli şekillerde dile getirilmiş ve sagular, ağıtlar söylenmiştir. Ölenin arkasından dile getirilen; ölen kişiye karşı duyulan özlem, onun yaptığı iyilikler, bu dünyada bıraktığı izler gibi güzel duyguların yanında onun ölümüne sebep olan feleğe yapılan sitemler veya ölümden diğer insanlar sorumlu ise onlara karşı duyulan öfkeler, sitemler, edilen beddualar hep bu şiirlerin konusu olmuştur. Klasik Türk edebiyatında ve Alevî-Bektaşî şiir geleneğinde ise ölenin arkasından yazılan duygular mersiye türü ile dile getirilmiştir. Bu çerçevede “Mersiye, ölen birinin ardından duyulan üzüntüyü dile getirmek, o kişinin iyi taraflarını anlatmak ve ölene karşı şairin ilgisini ifade etmek üzere yazılan şiirlere verilen addır. Mersiyelerde, ölenlerin matemî, yakınların ve dostların tâziyesi, toplumun önde gelen kişilerinin vefâtına duyulan üzüntünün dile getirilmesi, din ulularının, özellikle de Hz. Hüseyin ve Kerbelâ şehitlerinin anılması, ölenin övülmesi, kadere rıza gösterilmesi, dünyanın geçiciliğinin vurgulanması, cenaze sahiplerinin sabır ve metânete davet edilmesi gibi konular ele alınır.”¹

Klasik Türk edebiyatında padişahların, devlet büyüklerinin, şehzadelerin ölümleri üzerine yazılan mersiye türünün Anadolu’da görülen ilk örnekleri XV. yüzyıldadır. Mersiye türü XVI. yüzyılda en muhteşem örneklerini verir. Daha sonraki yüzyıllarda mersiye sayısında önemli ölçüde azalma görülür.²

Türk edebiyatında genel manada mersiyelerde bir düşüş yaşanırken Kerbelâ mersiyelerinde durum farklıdır. XVI, XVII, XVIII. yüzyıllarda bu mersiyelerin sayıları artarak devam eder. XIX. yüzyılda ise Kerbelâ mersiyelerinin sayısında beklenmedik bir artış görülür. XX. yüzyılda da aynı hızla Kerbelâ mersiyesi yazılırken bu hız 1930’lu yıllara kadar devam eder. Kerbelâ mersiyesi yazma geleneği 1940’lardan itibaren hızını kaybeder.³

“Genel olarak Dînî-Tasavvufî Türk Edebiyatı’nda, özellikle Alevîlik-Bektaşîlik gibi zümre edebiyatlarıyla divan, halk ve âşık edebiyatında Kerbelâ hadisesiyle ilgili olarak müstakil eserler, mersiye ve manzumeler telif edilmiş, ayrıca başta divan şairleri olmak üzere konuya eğilen sanatkarların, halk âşıklarının his ve hayal dünyalarının ortaya konmasında Kerbelâ adı önemli bir mazmuna dönüşmüştür. Türk edebiyatında Kerbelâ olayını ele alan lirik eserlerin pek çoğu manzum olmakla birlikte manzum-mensur karışık ve sadece mensur eserler de kaleme alınmıştır. Bunlar arasında mesnevî, kaside, gazel, terci-i bend, terki-i bend, murabba, muhammes, müseddes, rubâî, tuyuğ, ilâhî vb. nazım şekillerinde aruzla yazılanlar önemli yer tutmaktadır.”⁴

Türk edebiyatında, Hz Hüseyin’in Kerbelâ’da şehit edilmesini konu edinen eserlerin genel adı “Maktel-i Hüseyin”dir. Nazım-nesir karışık da kaleme alınan bu makteller, özellikle Muharrem ayında topluca okunup dinlenir. Arap ve İran edebiyatlarında örneklerine rastladığımız maktellerin Türk edebiyatında da örnekleri verilmiştir. Türk edebiyatındaki en eski maktel, on dördüncü

¹ Mustafa İsen, *Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye*, Akçağ Yay., Ankara 1993, s. XIII.

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Mustafa İsen, a. g. e., s. XVIII-XXII.

³ Cemil Çiftçi, *Divan Şiirinde Kerbelâ Ağıtları*, Kevser Yay., 2008, s. 16.

⁴ Mehmet Arslan ve Mehtap Erdoğan, *Kerbelâ Mersiyeleri*, Grafiker Yay., Ankara 2009, s. 50.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

yüzyılda yazılan Kastamonulu Şazi'nin "Dâsîtân-ı Maktel-i Hüseyin"idir. Fuzûlî'nin Hadîkatü's-Süedâ'sı, Lamîî'nin Maktel-i Âl-i Resûl'ü bu türün önemli örnekleridir⁵.

Hz. Hüseyin ve ailesinin Kerbelâ'da şehit edilmesi bütün İslam âlemini derinden etkilemiş, bu olayı anlatan nice edebî eserler ortaya konulmuştur. Arap ve İran sanatkârlarının yanında Türk şairleri de Kerbelâ olayını anlatan, Hz. Hüseyin ve Ehl-i Beyt sevgisini dile getiren, peygamber torunlarını katledenleri lanetleyen şiirler yazmışlar ve söylemişlerdir. İşte bu şairlerden birisi de Kadîmî mahlasını kullanan ve asıl ismi Ali Rıza Öge olan bir Bektaşî Baba'sıdır. Bu çalışmada, Kadîmî Baba'nın hayatı hakkında kısaca bilgi verildikten sonra onun Kerbelâ mersiyeleri üzerinde durulacaktır.

1.Kadîmî Baba'nın Hayatı⁶

Asıl adı Ali Rıza Öge olan Kadîmî Baba, 1881 yılında Tekirdağ'ın Malkara kasabasında dünyaya gelir. İlk tahsilini Malkara'da Müderris Hâfız Emin Efendi'den alır. Daha sonra kasabanın rüştiyesine gider. İstanbul'da polis olarak çalışmaya başlar. Hatıralarından anlaşıldığı kadarıyla pek çok tehlikeli işin içinden aklı ve becerisiyle çıkmış ve birçok meseleyi başarıyla halletmiştir. Bu sebeple kısa sürede dikkat çekmiş ve mesleğinde yükselmiştir. O sıralarda Ermeni tehciri işinin içine de girmiş, birçok Ermeni komitacının yakalanmasını sağlamış ve böylelikle komitacıların hedefi haline gelmiştir.

İstanbul'un işgali sırasında işsiz kalır ve Ermeniler tarafından vurulur. Bu vurulma ile birlikte onun için acılarla dolu bir süreç başlamış olur. Zira dört buçuk yıl süren tedavi döneminde 21 kez ameliyat olmuş, çektiği acılarına rağmen İstiklal Harbi'nde Anadolu'ya geçerek geri döndüğü polislik vazifesine Anadolu'da devam etmiştir.

Bu sırada polis müdürlüğü ve emniyet müfettişliği görevlerine kadar yükselmiştir. Son ameliyatı için İstanbul'a gelmiş, hastanede istirahatı sırasında imzasının taklit edilerek bazı uygunsuz işlerin yapılması sebebiyle görevinden el çektirilmiştir. İftiraya uğradığı inceleme sonucunda açığa çıkınca görevine iade edilir ve İzmir Polis Müdürlüğüne atanır; ama o, kişiliğine karşı yapılan bu davranıştan son derece müteessir olmuş, bu vazifeyi kabul etmemiştir.

Kadîmî daha sonra polislikten ayrılarak İnhisârlar İdaresi'ne (Tekel) geçmiş, uzun yıllar burada çalıştıktan sonra 1942'de Bursa İnhisârlar Satış Amirliği'nden emekli olmuştur.

Öge, hatrâtında şairliğinden ve Bektaşîliğinden bahsetmez. Yalnızca bir yerde Kahire'deki bir Bektaşî dergâhını ziyaretten bahsederken "eski bir Bektaşî Tarikatı mensubu olarak" ifadesiyle Bektaşîliğini belirtmiş olur⁷.

Diğer yandan, Bektaşîliği ile ilgili bilgilere, hazırladığı fakat bastırma imkânı bulamadığı antolojisinde ve mektuplarında rastlıyoruz. Kendi verdiği bilgiye göre; "Babası, büyükbabası, akrabası hep Bektaşî olan Kadîmî, Hicrî Muharremü'l-Harâmın 23'üncü gecesi 1324'te (19 Mart 1906) İstanbul'da bulunan Karaağaç dergâhı postnişini Hüseyin Zeki Baba'dan nasîb almış; bir müddet yani iki sene kadar Karaağaç Dergâhı'nda, dört beş ay kadar da Makedonya Kalkandelen'de bulunan Sersem Ali (

⁵ Halil İbrahim Şahin, "Kerbela Olayının Sözlü Geleneğe Yansıması: İmam Hasan ve İmam Hüseyin Destanı", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Yıl 2011, Sayı 60, s. 182-183.

⁶ Kadîmî'nin hayatı ile ilgili bölüm, aşağıda isimleri verilen kitap, makale ve bildiri metinlerinden özetlenerek hazırlanmıştır. Geniş bilgi için bkz. Ali Rıza Öge, Meşrutiyetten Cumhuriyete Bir Polis Şefinin Gerçek Anıları, Bursa 1982; Mümine Çakır, "Bir Bektaşî Babası Kadîmî'nin Mektupları", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Yıl 18, Güz 2011, Sayı 59, s. 373-400.; M. Çakır, "İhmal Edilmiş Bir Bektaşî Babası Kadîmî ve Nefesleri", Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, 7-9 Mayıs 2010 Çorum; M. Çakır, "Sıra Dışı Bir Osmanlı Polis Şefi Ali Rıza Öge: Hatıraları ve Şairliği" Türk Polis Teşkilatında Yeni Gelişmeler Sempozyumu 9-10 Nisan 2010, Ankara.

⁷ Ali Rıza Öge, Meşrutiyetten Cumhuriyete Bir Polis Şefinin Gerçek Anıları, s. 189.

Harâbâtî Baba) Tekkesi'nde derviş olarak hizmet etmiştir. Mürşidi, Hüseyin Zeki Baba ile kardeş çocuklarının çocuklarıdır. Rehberi de Hüseyin Zeki Baba'nın kayınpederi merhûm Hasan Baba'dır. Babalık icâzeti Ali Naci Baba'dandır.⁸

14 Nisan 1957'de Bursa'da vefat eden Ali Rıza Öge, Emir Sultan'a defnedilmiştir.

Ali Rıza Öge, hayatı boyunca şiirler yazmıştır. Başarılı bir şairdir. Onun şiirlerine hazırlanmış olduğu el yazması Bektaşî Şairleri Antolojisi'nde rastlamaktayız. “Antolojide yer alan şiirlerinde tasavvufa, Hacı Bektaş Velî'ye ve onun ışıklı yoluna, Bektaşîliğe ait duygularını, bu uğurda kat edilen yolu nefes, divan ve semai nazım türleriyle özlü bir şekilde ifade etmiştir.

Nefeslerinde ve divanlarında öğretici bir üslubu varken diğer türlerdeki şiirleri duygu ağırlıklıdır. Şiirlerinde Yunus Emre'nin ilahîlerinden izler görürüz. Semaillerinde ise dervişlik yolunun zevkini, hoş duygusunu, zorluklarını bir divan şairi edasıyla dile getirir. Edebî sanatları kullanışı başarılıdır.

Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit edilmesini mersiye türüyle kaleme alırken oldukça dokunaklı bir dil kullanmış, çektiği acıyı, duygularını başarılı bir şekilde ifade etmiştir. Ayrıca mersiyelerdeki betimlemeler o kadar canlıdır ki Kerbelâ olayı âdeta gözümüzün önünde canlanır.

Kadîmî, nefeslerini genellikle hece vezniyle; divan, mersiye, semaillerini aruz vezniyle yazmıştır. Özentiden uzak, samimi duygularla kaleme aldığı şiirlerinde zaman zaman aruz kusurlarına rastlanmakla birlikte vezni kullanışı oldukça başarılıdır. Mersiyelerinin bir kısmı hariç şiirlerinde oldukça sade bir dil kullanmış, Türkçenin bütün imkânlarını göstermiştir.

Ali Rıza Öge, Bektaşî şairlerinin genelinde karşımıza çıkan söyleyiş benzerliklerine sahip olmakla birlikte kendisine özgü bir üslup oluşturabilmiştir. Başarılı bir şekilde kullandığı sanatlarla, mersiyelerindeki canlandırmalarla iyi bir şair olduğunu kanıtlamış; ayrıca duygu yoğunluğu içinde söylediği semai, nefes ve divanlarıyla bugünkü nesillere tanıtılması gereken bir derviş şair olmuştur.⁹

2. Bektaşîliği

Ali Rıza Öge, bir Bektaşî Babasıdır. Genç yaşlarında Bektaşîliğe intisap etmiş, dervişlik yolunu, Bektaşîliği anlattığı şiirler kaleme almıştır. Mektuplarında¹⁰ belirttiğine göre birçok defa babalık teklifi almış fakat o, alçakgönüllülüğünden, kabul etmemiştir. Onun babalık icazetini alış öyküsünü 09-10.09.1952 tarihli mektubundan öğreniyoruz. Aşağıda ilgili bölümü verilecek olan mektupta Ankara'daki Dede Baba vekili Ali Naci Baba, bir gece âlem-i ma'nâda Şâzelî Sultan Hazretleri'ni görmüştür, kendisine “Bursa'daki Ali Rıza'yı Baba yaptık, kendisine tebliğ ediniz. Bu tebliğe sizi me'mûr etmekle beraber kendisine de icazet veriniz.” denilerek Ali Rıza Öge'ye babalık icazeti verilmiştir. Ayrıca Hacı Bektaş Velî'nin de Ali Naci Baba'nın rüyasında Ali Rıza Öge'ye selam söylediğini bu mektuptan öğrenmekteyiz:

“Şimdiye kadar Baba olmak için pek çok teklif karşısında kalmıştım. Taşradakilerden başka Bursa'dakiler koca bir vilâyetin Babasız kalması muvâfık değildir. Sizden başka da Baba olacak kimse yoktur diye vâki' teklifleri reddetmekte idim. Böyle ağır bir yükün altına girmek istememiştim. Fakat bana icâzet veren zât Ankara'da Dede Baba vekilidir. Bu zât bir gece âlem-i ma'nâda Şâzelî Sultan Hazretlerini görüyor, kendisine Bursa'daki Ali Rıza'yı Baba yaptık kendisine tebliğ ediniz bu tebliğe sizi me'mûr etmekle beraber kendisine de icâzet veriniz diyor. Birkaç gece sonra da pîrimiz Hünkâr Hacı Bektaş Velî efendimiz Ali Rıza Baba'ya benden de selâm söyle diye bu zâta ma'nâda söylüyor. Aynı zamanda bu günlerde de ben

⁸ Ali Rıza Öge, Bektaşî Şairleri Antolojisi, Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, Nu: Bel. Yz. 131., s. 1736.

⁹ Mümine Çakır, “Bir Bektaşî Babası Kadîmî'nin Mektupları”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, Yıl: 2011, Sayı 59, s. 376.

¹⁰ Bu mektupların asılları Ali Rıza Öge'nin torunu Sayın Ender Öge'dedir. Bir müddet asıllarını inceleme fırsatı bulduğumuz mektupların şu anda fotoğrafları bizde mevcuttur. Bu mektuplara ulaşmamızı sağlayan Sayın Prof. Dr. Ali Emre Öge ve Ender Öge Beyefendi'lere çok teşekkür ederiz.

buna dâir bir iki rüya görüyorum ve bu rüyaları da aynen bu zâta bildiriyorum, ondan sonra da bu zât fakîre tebliği aynen yapıyor. İşte o zaman bu tebliğe dâir yapmış ve yazmış olduğum bir nefesi de hem sizdeki deftere kaydetmek ve hem de okumak üzere buraya yazıyorum. Fakîrin gördüğüm rüyâda kırkların meclisine kabûl edildiğimi görmüştüm, şiirde de bu ciheti tebârüz ediyorum.”¹¹

Mektuplarda Bektaşîliğine dair işaretler bundan ibaret değildir. Muharrem ayına ait mektubunda bu ayda matemde olduğunu, dışarı dahi çıkmadığını, yalnız okuyarak ve mersiye yazarak vakit geçirdiğini belirtir. “Mektubuna, hilâf-ı mu'tad derhal cevap veremedim. Sebebi ise araya mâtemin girmesidir. Ma'lûm-ı ârifenezdir ki fakir matemde kalmamı hesap eder, hiçbir yere mektup yazmam, hatta sokağa bile çıkmam. Bu müddet zarfında yalnız bir gün evde Aşura levâzımını mübâye'a etmek için indim. Diğer günlerimi hep fakîrhânedede geçirdim okudum ve bu müddet zarfında da Cenâb-ı sultânü'ş-şühedâ-yı Kerbelâ İmâm Hüseyin Efendimize bir mersiye ve bir iki de şiir yazarak vakit geçirdim.” (01. 10. 1952 tarihli mektup)¹²

Yine bu mektubun sonunda da Mayıs ayında Hacı Bektaş'a yapmayı istediği bir ziyaretten bahseder.

3. Kerbelâ Mersiyeleri

Kerbelâ, Bağdat'ın yaklaşık 100 kilometre güneybatısında yer almaktadır. İslam tarihi açısından önemi ise Hz. Hüseyin ile ailesinin 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) tarihinde Emevîlerce şehit edildikleri yer olması ve kabirlerinin burada olmasıdır¹³.

İslam tarihi boyunca yaşanan en trajik olaylardan biri sayılabilecek olan Kerbelâ hadisesi, bütün Müslümanları derinden etkilemiştir. Bu etkileniş neticesinde de şairler duygularını, üzüntülerini, öfkelerini şiirlerle dile getirmişlerdir.

Kadîmî'nin kendi hazırladığı Bektaşî Şairleri Antolojisi'nde yer verdiği, müstakil olarak Kerbelâ olayını ve Hz. Hüseyin'in şehit edilmesini, bu olaydan duyduğu üzüntüyü dile getirdiği 39 şiiri vardır. Çalışmanın bu bölümünde Kadîmî'nin mersiyeleri biçim ve muhtevâ açısından incelenecek ve mersiyelerden örnekler verilecektir.

3.1.Mersiyelerin Biçim Özellikleri

Kadîmî, birçok şiirinde şehîd-i Kerbelâ, Yezîd gibi Kerbelâ hadisesi ile doğrudan ilgili kelimeler kullanmaktadır. Bu şiirler incelememizin dışındadır. Bu çalışmada baştan sona Kerbelâ olayını ve Hz. Hüseyin'in şehit edilişi üzerine duyulan üzüntüyü anlatan 39 şiirden bahsedeceğiz. Bu mersiyelerin 30 tanesi mersiye başlığıyla verilmiştir. 7 tanesi divan, 2 tanesi de semâî başlığıyla yazılmıştır.

Bu şiirlerin nazım şekillerine baktığımızda ise 14 tane mütekerrir müseddes (1 tanesi semâî diğerleri mersiye başlığı altında), 23 tane gazel (16 tanesi mersiye, 7 tanesi divan başlığı altında), 1 tanesi semâî başlığı ile verilmiş olan 2 murabba bulunmaktadır.

Bu şiirlerin çoğu aruz vezniyle kaleme alınmıştır. Kullanılan vezinler 21 şiirde

“Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün”

16 şiirde de

¹¹ Mümine Çakır, a. g. m., s. 390.

¹² Mümine Çakır, a. g. m., s. 380-381.

¹³ Mehmet Arslan ve Mehtap Erdoğan, a. g. e., s. 1.

“Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün ”dür.

İki şiirin de vezni tespit edilememiştir. Şiirlerin bir kısmında vezin kusuru çok olmakla birlikte aruz veznini başarıyla uyguladığı şiirler de vardır. Bunun sebebi yazılış zamanları ile ilgili olabilir. Çünkü şiirlere yer verdiği Bektaşî Şairleri Antolojisi isimli eserinde baştaki şiirlerde kusurlar daha fazla bulunmaktadır. Bu duruma göre ilk yazdığı şiirlerde kusur daha çok denilebilir.

3.2. Mersiyelerin Muhteva Özellikleri

Kadîmî'nin mersiyelerinde Kerbelâ hadisesi özellikle müseddes nazım şekliyle yazılmış olanlarında başarıyla canlandırılmıştır. Olaylar etkileyici bir biçimde betimlenmiştir. Divan ve semai başlıklı olanlarında ise daha çok Kerbelâ hadisesinden duyulan üzüntü ve Hz. Hüseyin sevgisi konu edilmiştir. Şair bazı şiirlerinin üzerine şiirin yazıldığı tarihleri not etmiştir. Bu tarihlerden anladığımız kadarıyla mersiyelerin bir kısmı Muharrem ayında yazılmıştır. Üç şiire düşülen notta ise şiirlerin Kerbelâ'ya gitme isteğiyle yazıldığı belirtilmektedir. Bu isteğinin gerçekleşip gerçekleşmediği meçhuldür.

Genel olarak Kerbelâ mersiyelerinde övgü, yas, dünyanın geçiciliği, feleğe sitem, dua ve beddua gibi bölümler bulunur¹⁴. Kadîmî'nin mersiyelerinde de bu bölümlerin birçoğu bulunmaktadır.

3.2.1. Kerbelâ Hadisesi

Kadîmî; Kerbelâ hadisesini, başlangıcından itibaren şiirlerinde ele almıştır. Aşağıda Kadîmî'nin beyitleriyle anlattığımız Kerbelâ hadisesi, Muâviye'nin ölmeden önce kendi yerine oğlu Yezid'i halife olarak ataması ve halkın biatını istemesi ile başlamaktadır:

Muâviye değil midir bu fitile veren âteş

Dökülsün gözüne vallâh âteşde kaynamış yağlar (s. 223)¹⁵

Muâviye, Hz. Hasan'la yapılan anlaşmaya uymamış ve oğlunu kendisinden sonra halife olarak atamıştır. Babasının ölümünden sonra Yezid, iş başına geçtiğinde valileri aracılığıyla halktan biat istemiş ve bu konuda halkı zorlamıştır. Şair bu fitnenin başı olarak Muâviye'yi görmektedir:

Muharrrik-i silsile-i fesâddı Muâviye

Döktürdü muhibbâna göz yaşı mânend-i bârân (s. 1490)

Bu durum Müslümanlar özellikle de Ehl-i Beyt arasında hoş karşılanmamış ve Hz. Hüseyin, Yezid'e biat etmemiştir. Yezid, Medine Valisi Velid b. Utbe aracılığıyla Mervan'dan Hz. Hüseyin'in biatını istemiştir. Baskılara maruz kalan Hz. Hüseyin ve ailesi Medine'den ayrılarak Mekke'ye gider. Burada da onu rahat bırakmazlar. Ailesiyle birlikte zorlamalara maruz kalırlar. Bu sırada Kûfe şehrinin ileri gelenleri bu durumdan rahatsız olurlar ve Hz. Hüseyin'i Kûfe'ye davet eden, onu koruyacaklarına ve yalnızca O'na biat edeceklerine dair yazdıkları davet mektuplarını Hz. Hüseyin'e gönderirler:

Nâmeler irsâl eylediler birbiri ardınca

¹⁴ Cemil Çiftçi, a. g. e., s. 18; Gülay Şahin, “Zeki Divanı ve Divan'daki Kerbelâ Mersiyeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Yıl 2011, Sayı 59, s. 244-246.

¹⁵ Ali Rıza Öge, Bektaşî Şairleri Antolojisi, s. 223. Makalede verdiğimiz beyitlerin sayfa numaraları yer tasarrufu amacıyla beytin veya mısraların sonunda parantez içinde verilmiştir. Bu numaralar söz konusu antolojiye aittir.

Turma gel sana bîat edelim cümle yârinca
 Amm-ı zâde Müslim Kûfe şehrine varınca
 Anladı hâli, belâlar etrâfını sarınca (s. 222)

Kûfeliler bir çuval dolusu olduğu ifade edilen bu mektuplarda daha önce hatalar yaptıklarını, Hz. Ali ve Hz. Hasan'a yardım edemediklerini, kendilerini affettirmek istediklerini söylemişler ve Hz. Hüseyin'i ısrarla Kûfe'ye davet etmişlerdir.

Hz. Hüseyin bu mektupları ciddiyetle değerlendirir. İstişareler yapar. Kûfelilerin daha önce babası ve kardeşini yarı yolda bırakmış ve onları koruyamamış olmaları sebebiyle tereddüt eder. Bu durumu yakından incelemek üzere amcasının oğlu olan Müslim b. Akîl'i Kûfe'ye yollar. Müslim Kûfe'de samimiyetle karşılaşır. Kûfeliler Hz. Hüseyin adına Müslim'e biat ederler. Yaptığı araştırmalar ve gözlemleri neticesinde gönül rahatlığıyla Kûfe'ye gelebileceklerine dair bir haber gönderir:

Yazıp bîat için nâme Hüseyin'i etdiler davet
 Müslim'i gönderdi önden göründü gör nice hikmet
 Edip ahdlarını inkâr şehîd etdiler âkıbet
 İki masûmunu da kesdiler etmeden merhamet
 Nasıl kıydın çekip hançer Yezîd la'l-i Bedahşân'a
 Bir içim su vermedin koydun Ehl-i Beyt'i atşâna (s. 217)

Kûfe'de yaşananlardan haberdar olan Yezid, bu olanlara göz yuman valisini görevden alır ve yerine Ubeydullah b. Ziyâd'ı atar. Ziyâd, Kûfe halkına baskı uygulayarak onlarda tereddüt oluşturur:

Ubeydu'llâh Ziyâd mel'ûn olunca vâlî-i Kûfe
 Yıkıldı dînin esâsı, ser-â-pâ her yer oldu kân (s. 221)

Valinin baskıları neticesinde Kûfe halkı Hz. Hüseyin adına Kûfe'de bulunan Müslim'in çevresinden uzaklaşır. Müslim bu durumu Hz. Hüseyin'e bildirmek ister. Kûfelilerin sözlerinden döndüklerini, gelirse kendisine ve ailesine bir zarar verebileceklerini bildirmek üzere haber gönderir. Ama bu haber ulaştığında artık çok geçtir. Müslim ve ona yardım edenler Ziyâd tarafından öldürülür. Kadîmî, bu durumu şu şekilde mısralara dökmüştür:

Bed-mâye Kûfeliler nâmeler irsâl ederek
 Davet etdiler Hüseyin'i imâm-ı Hakk diyerek
 Müslim-i Akîl'i göndermişdi fakat giderek
 İki oğluyla öldürdüler nakz-ı ahd ederek
 Sandın mı etdiklerin yanına kalacak ey şûr
 Sad hezâr lanet olsun cânına ey kelb-i akûr (s. 218)

Hz. Hüseyin'in bu olanlardan haberi yoktur. O Kûfelilerin heyecanla kendisini beklediklerini düşünmektedir. Yakın çevresi tarafından kendisine yapılan uyarılara rağmen ailesi ve sevenleri ile birlikte Kûfe'ye doğru yola çıkar.

Hz. Hüseyin ve ailesinin yola çıkması üzerine Yezid, onların durdurulması ve biatlarının alınması emrini verir. Hürr b. Yezid komutasındaki bir ordu Hz. Hüseyin'i takiple görevlendirilir.

Turkish Studies

Bu sırada Hz. Hüseyin, Müslim'in şehit edildiği ve Kûfelilerin sözlerinden döndükleri haberini alır. Şair yaşananları bir başka mersiyede şu şekilde ifade eder:

İbn-i Ziyâd kâfiri olunca Kûfe'ye vâli
 Muhibb-i Ehl-i Beyt'in âh, diger-gûn oldu hâli
 Şehîd edildi Müslim ile bî-çâre etfâli
 Olmaz mı aceb bir gün olup bu zulmün suâli (s. 222)

Bu duruma çok üzüdür. Fakat yola devam etme kararı verir ve ufak da olsa bir ümit taşıdığı için yola devam ederler. Hürri ve askerleri Zûhusus denilen yerde önlerini keser. Yolculuklarına başka yöne doğru devam etmeleri veya teslim olmaları istenir. Erzak ve su teminleri engellenir. Bu esnada Hz. Hüseyin karşı tarafa sürekli uyarılarda bulunur. Hak yolunda olmadıklarını hatırlatır:

Kûfe'ye davetle gelir iken imâm-ı zamân
 Yolunu kesdi bir alay tohm-ı zinâ nâgehân
 Dediler böyle yazıyor Yezîd'den gelen fermân
 Yezîd'e bîat etmedikçe yokdur size emân

Eylediler hâinler din ile Kur'ân'ı inkâr
 İmâm-ı zamâna karşı husûmeti âşikâr
 Çok nasîhat eyledi tesîr etmedi encâm kâr
 Sa'd-ı laîn bîatde etdi isrâr üstüne isrâr (s. 222)

Hz. Hüseyin ve yanındakiler yollarına devam ederler. Hürri ve ordusu onları takip eder. Hz. Hüseyin Kûfe'de yaşananları öğrenince gelecekte kendilerini neyin beklediğini hisseder. Aslında şehitliğin kokusunu almaktadır. Zulme ve haksızlığa karşı durma duygusuyla doğru bildiği yoldan dönmez.

Kûfe valisi İbn-i Ziyâd, bîat etmedikleri takdirde onları öldürmeye karar vermiştir. Bu sebeple Hürri'e, gelenlerin Fırat nehri yakınlarında erzak ve su temininde zorlanacakları bir mevkide konaklamalarının sağlanmasını ve orada kuşatılmalarını emreder:

Erişdi Kerbelâ'ya rehi nûr-ı çeşm-i Zehrâ'nın
 Belirdi askeri ol dem hem Yezîd-i bed-likânın
 Kapatıp her taraftan yol, etdiler çâk, girîbânın
 Bîat etmezsen Yezîd'e dökeriz dediler kanın
 Nasıl kıydın çekip hançer Yezîd la'l-i Bedahşân'a
 Bir içim su vermedin koydun Ehl-i Beyt'i atşâna (s. 217)

Sa'd b. Ebi Vakkas'ın oğlu Ömer, bir isyanı durdurmak amacıyla Rey şehrine görevlendirildiği esnada İbn-i Ziyad tarafından Hz. Hüseyin'in üzerine gönderilir. Rey valiliği için Hz. Hüseyin engelini aşması şart koşulur. Bir sahabe oğlu olan Ömer, bu konuda tereddüt etse de makam sevgisi ve hırsı galip gelir ve görevi kabul eder. Bu acı durumu Kadîmî şu mısralarla anlatır:

Vâlî olmak zevki ile terk edip dîn ü îmân

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 7/1 Winter 2012

Gelmişdi laîn Sa'd'e câzib, Rey'le Taberistân
 Çekdi leşkerini sahrâ-yı belâya bed-zebân
 Âl-i Resûl'e eylediler zulmü Mervâniyân
 Geldi leşker-i Yezîdân Kerbelâ'ya hûn-feşân
 Yağdırdılar mazlûmâna hançer, şemşîr-i bürrân (s. 1151)

O zora başvurmadan Hz. Hüseyin'in biatını almak ister. Bu amaçla görüşmeler yaparlar. Fakat Hz. Hüseyin Yezid'e biat etmeyi yine kabul etmez. Bu esnada Fırat nehri ve Hz. Hüseyin'in konaklama yeri arasında onların suya erişmelerini engellemek amacıyla askerler yerleştirir. Böylece Hz. Hüseyin ve ailesi susuz kalır:

Çekip asker zulm oklarını atdı Yezîdân o kerem-kâre
 Akıtdı sel gibi kanın açıp yetmiş iki yâre
 Çevirdi nehr-i Fırât'ı mübâh iken her figâre
 Yezîdin hem yüzü gibi dîni imânı da kâre
 Çevirip Kerbelâ deştin hem ol şâha kılıp udvân
 Su vermedi şehîd etdi Hüseyin'i ol Şemir Mervân (s. 289)

Anlaşma yapmak için gizlice Hz. Hüseyin ile görüşen Ömer b. Sa'd, üç teklif götürür. Bu tekliflerden birinin kabul edilmesini isteyen Ömer bu isteğini Kûfe valisi Ubeydullah'a kabul ettiremez. Bunda Şemir b. Zilcevşen isimli kişinin tahriki etkili olur.

9 Muharrem gecesi olacakları hisseden Hz. Hüseyin, yanındakilere isteyenlerin geri dönebileceklerini söylese de hiç kimse onu yalnız bırakmak istemez. O geceyi ibadet ederek geçirirler. Ertesi gün yani 10 Muharrem 61/ 10 Ekim 680 Cuma günü sabah namazından sonra Ömer b. Sa'd emrindeki askerler Hz. Hüseyin ve ailesinin karşısında savaş vaziyeti alır. Farklı rakamlar telaffuz edilmekle birlikte ağırlıklı görüş olarak 6000 kişiden oluşan Ömer ordusu ile 32 süvari, 40 piyadeden oluşan bir avuç Hz. Hüseyin ordusu karşı karşıya gelir:

Yetmiş iki dîn fedâisi bir zümre-i kalîl
 Karşısında otuz bin Yezîdân oldu zelîl
 Şühedâ başlarına kondu nûrdan birer iklîl
 Zîrâ böyle görmek istemiş ol zât-ı Celîl
 Sandın mı etdiklerin yanına kalacak ey şûr
 Sad hezâr lanet olsun cânına ey kelb-i akûr (s. 219)

Karşı tarafa son uyarılarını yapan Hz. Hüseyin, kendisinin son peygamber Hz. Muhammed'in torunu olduğunu söyler. Kûfelileri de uyarır. Kendisini davet ettiklerini söyler. Ama karşılık bulamaz.

Bu sırada Hz. Hüseyin'le vuruşacağını anlayan Hürri, yaptıklarından pişman olur ve Hz. Hüseyin safına geçer. Çarpışmalar başlar. Hürri ve bazı aile fertleri şehit düşer. Susuzluktan kıvranarak çarpışan Hz. Hüseyin askerlerinden birçoğu da şehit olur:

Yezîd'in askeri saldı kudurmuş kelb gibi birden
 Perişân oldu düşmanlar, hücûm-ı Alî Ekber'den

Turkish Studies

Fezâ doldu hây hûy-ı Alî Ekber-i dilâverden
 Melekler ins ü cin hizmet diler ol tâc-ı efserden
 Nasıl kıydın çekip hançer Yezîd la'l-i Bedahşân'a
 Bir içim su vermedin koydun Ehl-i Beyt'i atşâna (s. 218)

Atası sâkî-i Kevser iken susuz şehîd oldu
 Hüseyin'e cân fedâ eyler muhibbân karalar bağlar (s. 223)

Oğullarından Ali Ekber, Ebu Bekir, Cafer, Osman ve küçük yaşlardaki Abdullah'ın ve yeğenin de şehit olduğu çarpışmalarda Hz. Hüseyin su içmek için Fırat'ın kenarına vardığında ağzından vurulur:

Bir içim su için hâin Yezîd rahm etmedi aslâ
 El-atş el-atş diye feryâd ederken leb-teşne-gân

Süd emen mâsûm-ı pâk-ı Asgar'a yağdırdılar ok
 Hüseyin'in kalbini billâh bu yüzden etdiler sûzân

Gönül turmaz figân eyler döker yaşı Muharrem'de
 Nasıl sabr eylesin insân tahammül edemez vicdân (s. 221)

Birçok kılıç ve ok yarası alan Hz. Hüseyin'in, şiirlerde Şemir olduğu söylenen fakat diğer kaynaklarda Sinan isimli bir kişi tarafından başı gövdesinden ayrılır. Kadîmî, peygamberin öpmeye kıyamadığı o nazik gerdanı bir Cuma günü gövdesinden ayıranlara karşı hissettiklerini şu şekilde anlatır:

Kıyamazken o nâzik gerdânı bûs etmeye Resûl
 Hudâ'dan korkmadan saldırdılar hâric-i ez-ukûl
 Ayırıp re's-i pâkini bedenden ol Şemir fusûl
 Cenâb-ı Fâtıma oldu bu hâlden gâyetle melûl
 Kırılıns ellerin Şemir, kör olsun gözlerin Mervân
 Tutuşsun âteşin tabut içinde kalmasın nişân (s. 1149)

Şehîd etdi o şâhı âh Şemir mel'ûn edip ikdâm
 Namâza say ederken Cuma günü atşân-ber-atşân (s. 1490)

Tarih böyle zulüm görmemiştir. Bazı müdahaleler olmasa zalimler kadın ve çocukların çadırlarına da saldırmak isterler. Çadırdaki kadınlardan Hz. Hüseyin'in kız kardeşi Hz. Zeynep'in ağzından söylendiği hissedilen bu sesleniş oldukça dikkat çekicidir:

Ol demde hayme-gâhdan işitildi şöyle nidâ
 Yetiş imdâd-ı Hüseyin'e yâ Aliyye'l-Murtazâ

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 7/1 Winter 2012

Gerdenin bûs etdiğin Hüseyin gitdi yâ Mustafâ
 Öksüzleri kaldı garîb nerede imdâd-ı Hudâ
 Kâş destin kırılıydı kim Murtazâ gül-terîne
 Urmaz olaydın tîgın beden-i nâzik-terîne (s. 216)

Hz. Hüseyin'in adamlarından yetmiş iki kişi şehit düşmüştür. Karargâhlar yağma edilir. Yaşananlar katlanılır şeyler değildir. Savaş bittikten sonra şehitler, köylüler tarafından defnedilir:

Verdi nişân Hayder-i Kerrâr'dan harbde düşmana
 Etdi dîn uğruna şevk ile Hüseyin terk-i hayât

Akdığı dem Kerbelâ'ya sel gibi hûn-ı Hüseyin
 Olmadı o an neden, hâk ile yeksân kâinât (s. 1491)

Bir gün sonra da Hz. Hüseyin ve diğer şehitlerin başları kabileler arasında taksim edilerek mızrakların uçlarına geçirilmiş bir şekilde, hayatta kalan aile fertleri de perişan köleler gibi Kûfe'ye götürülürler. Yaşananlar hiçbir akıl sahibinin kabul edebileceği şeyler değildir. Bu olayın utancından ay bile yüzüne bulutlardan perde çekmiştir:

Görünce nîzeler üzre o şâhın re'sini eyvâh
 Hicâbından çekip perde bulutlardan yüzüne mâh
 Figâna başladı ol dem harem-gâhda bütün efvâh
 Feleklerde melekler hep bu hâle oldular güvâh
 Çevirip Kerbelâ deştin hem ol şâha kılıp udvân
 Su vermedi şehîd etdi Hüseyin'i ol Şemir Mervân (s. 289)

Hz. Hüseyin'in başını Havaley isimli bir kişi Ubeydullah b. Ziyâd'a götürür. Elindeki bir değnekle Hz. Hüseyin'in dudaklarına vuran İbn-i Ziyâd, yanındakiler tarafından ikaz edilir. Bazı rivayetlerde bu hareketi yapanın Yezid olduğu söylenmektedir:

Muhterem başı nîzede görünce Yezîd nâ-pâk
 Tutduğu kazîble mübârek dişlere uracak
 Titredi âh ederek ol, rûh-ı Resûl levlâk
 Neden yere geçmedi ol demde semâ, nüh felek
 Sandın mı etdiklerin yanına kalacak ey şûr
 Sad hezâr lanet olsun cânına ey kelb-i akûr (s. 219)

Hz. Hüseyin'in hayatta kalan ve o sırada hasta olan oğlu Zeynelabidin, kız kardeşi Zeynep, kızları ve Hz. Hüseyin'in kesik başı Yezid'e gönderilir¹⁶.

Kerbelâ sahrâsı toldu nâle-i efgân ile
 Nâkalar üstünde Şâm'a giden Şehribân ile

¹⁶ Kadîmî'nin şiirleri ışığında ele aldığımız Kerbelâ hadisesi, şu eserden özetlenmiştir: Geniş bilgi için bkz. Mehmet Arslan ve Mehtap Erdoğan, Kerbelâ Mersiyeleri, Grafiker Yay., Ankara 2009, s. 8-38.

Zeyneb, Rukiyye, hasta Zeynü'l-Abâ hicrân ile
Ağlaşırđı vâh Hüseyinâ göz yaşları kân ile

Gösterirdi her geçtiđi yerde birçok kerâmet
Kerâmetin gören küfrün terk eder eylerdi hürmet
Değnekle dendânına vurdu Yezîd, bu ne cüret
Kadîmî dâ'im et Yezîd'e a'vânına lanet (s. 222)

Ehl-i Beyt'e uygulanan bu zulüm tarih boyunca hiç unutulmamış, şairler tarafından bu acı sık sık dile getirilmiştir. Kadîmî de bu acıyı başarılı bir dille terennüm eden şairlerden birisidir.

3.2.2. Duyulan Acı-Yas

Kadîmî'nin mersiyelerinden; Kerbelâ olayı, Hz. Hüseyin ve ailesinin şehit edilişı, olay sonrasında geride kalanların durumu karşısında tarifsiz acılar yaşadığı anlaşılmaktadır. Şair, anladığımız kadarıyla yaşananları yürekten hisseder. Hissettiđi bu acıyı mısralara dökerken tabiatı da acısına ortak eder. Yaşananlar karşısında güneş, siyah bir bulutun altına girmekte, Fırat nehri, suyunu susuz kalan mazlumlara veremediği için kendisini esir olarak görmekte ve taşlarla dövünmektedir. Fâtımâ'nın gül destesi olan peygamber evlâdına hançer vurulunca kıyametler kopmuş, bütün gök ehli, insanlar, cinler, periler, huriler kan ağlamıştır:

Hicâbından şems girdi ebr-i siyâh altına âh
Fırât da döğünüp taşlarla der ey aduvva'llâh
Beni de zulm ile bend-i esîr eylediler eyvâh
Mahrûm-ı şefâ'at oldum ey gürûh-ı rû-siyâh
Kâş destin kırılıydı kim Murtazâ gül-terîne
Urmaz olaydın tıgın beden-i nâzik-terîne (s. 216)

Kopdu ol dem de kıyâmet ağladı sükkân-ı semâ
Kan ağladı şafak karardı şems-i duhâ
İns ü cin dîv ü perî hür melek kıldı bükâ
Murtazâ evlâdına lâyıık mıdır bunca cefâ
Sendin gül-deste-i Fâtıma, zâde-i Peygamber
Kırılısın o el ki, sana kıymadan urdu hançer (s. 220)

Duyulan acı o kadar büyüktür ki şairin, Kerbelâ şehitlerinin hatırası ile hiç gözyaşları dinmez ve şair, daima acıyla feryâd eder:

Şehîd-i Kerbelâ yâdı ile her dem eder efgân
Kadîmî Baba'nın turmaz göz yaşı, akar her an (s. 1528)

Kerbelâ hadisesi Muharrem ayında yaşanmıştır. Bu sebeple şair için bu ay mâtem ayı kabul edilir:

Bu Muharrem mâhıdır, mâtem demidir, ağla gel

Ol şehîd-i Kerbelâ'ya âşıkân ağlar bu gün (s. 1152)

Hz. Peygamber'in Ehl-i Beyt'ini seven bu mâteme katılır. Bu ayda gönüller yanar. Kıyamete kadar da bütün cihân bu yası tutacaktır:

Muhibb-i Ehl-i Beyt olan bu mâtemde olur giryân

Gönül turmaz şehîd-i Kerbelâ için eder efgân

Gelince yâdıma gözden akar yaş yerine hep kân

Muharrem mâhı geldikçe gönüller olmada sûzân

Şehîdân mâtemin tutdu semâlarda Kerrûbiyân

Tâ kıyâmet Hüseyin için tutar mâtem bütün cihân (s. 1795)

Kerbelâ olayını hatırladıkça şairin şuûru gitmektedir. Sadece onun değil, aslında bütün bu olayı duyanlar aklını kaybetmektedir. Bu olay, bütün herkes için gönülde bir yara olmuştur. Bu sebeple herkes yaş döker:

Kerbelâ yâdı ile gitdi şu'ûrum çarh-ı dîn

Çün şehîd oldu o şâh, geldi bana ol dem cünûn

Gûş eden bu vak'a-i dil-sûzu aklın gayb eder

Bu musîbet cümlemize olmada dâğ-ı derûn

Yâ nice yaş dökmesin erbâb-ı aşkın dîdesi

Yakdı âfâkı bu vak'a, eşkimiz kıldı füzûn (s. 1489)

Şairin Muharrem ayı ve Kerbelâ hadisesi üzerine hissettikleri sadece şiirlerinde karşımıza çıkmaz. O bir mektubunda Muharrem ayını nasıl geçirdiğini şu şekilde anlatır: “Mektubuna, hilâf-ı mu'tad derhal cevap veremedim. Sebebi ise araya mâtemin girmesidir. Ma'lûm-ı ârifenedir ki fakir matemde kalmamı hesap eder, hiçbir yere mektup yazmam, hatta sokağa bile çıkmam. Bu müddet zarfında yalnız bir gün evde Aşura levâzımını mübâye'a etmek için indim. Diğer günlerimi hep fakîrhânedede geçirdim okudum ve bu müddet zarfında da Cenâb-ı sultânü'ş-şühedâ-yı Kerbelâ İmâm Hüseyin Efendimize bir mersiye ve bir iki de şiir yazarak vakit geçirdim. (01. 10. 1952 tarihli mektup)”¹⁷

3.2.3. Hz. Hüseyin'e Övgü

Hz. Hüseyin, İslam tarihi boyunca Müslümanlar tarafından hep sevgiyle anılmış ve onun maruz kaldığı zulüm herkes tarafından lanetlenmiştir. Ona duyulan sevgi, peygamberin soyunu devam ettiren torunu, Hz. Ali'nin nûru ve Hz. Fâtıma'nın goncası olması sebebiyledir. Ayrıca o, Kurân'ın vârisi ve hilâfetin asıl sâhibidir:

Kerbelâ meydânına dikdi alem atşân-ber-atşân

¹⁷ Mümine Çakır, a. g. m., s. 380-381.

Benim peygamberin hem de Alî'nin nûru bir sultân
 Benim Zehrâ-yı Betûl'ün goncesi lü'lü-i mercân
 Benim, dedi hilâfet sâhibi hem vâris-i Kur'ân
 Giyinmiş mâtem esvâbın bugün kevn ü mekân ağlar
 Döker yaş tâ kıyâmet sâkinân-ı âsumân ağlar (s. 221)

Hz. Hüseyin, şaire hayat bahşetmiştir. Bu sebeple o da bütün varlığını onun yoluna fedâ etmiştir. Şair, onun aşkıyla doludur. Gönülünün çerâğıdır Hz. Hüseyin. Onun aşkıyla yanmış, gönül aynasında o görünmüştür. Kadîmî bu sebeple ondan rahmet diler, sıkıntılarında, onun yardımıyla kurtulmak ister:

Bütün varım fedâ olsun Hüseyin'in yoluna billâh
 Bana bahş eyledi bunda hayât-ı câvidân ol şâh
 Teberrâyı tamâm etdim tevellâyaya olup âgâh
 Yezîd ibni Yezîd'e ben ederdim laneti her an

Vücûdum şehri tolmuşdur senin aşkınla ey dilber
 Cemâlin nûru gönlümde uyandırdı çerâğ enver
 Gönül mir'âtine bakdım göründü gözüme Ekber
 Temâşâ-yı cemâlinden gönül dâ'im olur şâdân

Kadîmî hâk-i pâyına yüzün sürer diler rahmın
 Şikâyet olmasın şâhım gider bir dem anın zahmın
 Şu'ûru kalmadı zîrâ ki söndürdü bütün fehmin
 Muhakkaktır bu zahmından gece gündüz olur nâlân (s. 1005)

Şair sadece mersiyelerinde değil, diğer şiirlerinde de Hz. Hüseyin sevgisini dile getirir. Aşağıda tamamını vereceğimiz şiirde baştan sona Hz. Hüseyin sevgisini dile getirmiş ve onun yol göstericiliğini dilemiştir. O, Hz. Muhammet'in yadigârıdır, bu sebeple yol göstericidir. O, Hak yolunda şehit olmuştur. O peygamberin vârisi, Ehl-i Beyt'in şeb-çerâğıdır. Dert ehlinin dermânı, aşk ehline tâbî olanlara önderdir:

Dîvân-ı Kadîmî
 Meş'al-i mihrinle bize reh-nümâsın yâ Hüseyin
 Yâdigâr-ı Mustafâ vü Murtazâ'sın yâ Hüseyin

Vech-i pâkin âleme bahş eyledi nûr-ı ziyâ
 Hakk yolunda sen şehîd-i Kerbelâ'sın yâ Hüseyin

Vâris-i taht-ı risâlet, şeb-çerâğ-ı hânedân

Turkish Studies

Ehl-i derde hâdî-i rahmet-fezâsın yâ Hüseyin

Şems-i rûyun âleme saldı ziyâ ey muktedâ

Tâbiân-ı ehl-i aşka pîşvâsın yâ Hüseyin

Biz belâ nâveklerine sînemiz kıldık küşâd

Derde dermân eyleyen müşkil-küşâsın yâ Hüseyin

Mübtelâ-yı derd olanlar şerbet-i lutfun diler

Bu Kadîmî'n derdine her dem devâsın yâ Hüseyin (s. 1494)

3.2.4. Kerbelâ Sevgisi ve Kerbelâ'ya Gitme İsteği

Kadîmî için Hz. Hüseyin'in şehit edildiği yer olan Kerbelâ çok önemlidir. Bu sebeple dâimâ oraya gitme arzusu duymuştur. Bu arzuyu dile getiren şiirler yazmıştır. Şiirlerin üzerine düştüğü notlarda bu arzu görülmektedir. Üç şiirin üzerine not düşülmüştür. Bu notlarda “Kerbelâ'ya gitmek istediğim anda yazdığım” (s. 832); “Bu dahi Kerbelâ'ya gitmek için söylenmiştir” (s. 832); “Bu dahi Kerbelâ için yazılmıştır” (s. 832) yazmaktadır.

Aşağıya aldığımız bu şiirde Kadîmî, Kerbelâ özlemiyle ağlamakta, âşığın maşukundan ayrıldığında hissettiklerini hissetmektedir. Çünkü Hak, Kerbelâ'yı ona bir âşiyân eylemiştir. Bu sebeple Kerbelâ'ya karşı büyük bir özlem duymaktadır:

Dîvân-ı Kadîmî (Bu dahî Kerbelâ için yazılmıştır)

Gözlerimden yaş yerine akmağa başladı kân

Bak bu cismimdeki yaralardan oldu kân revân

Yetişir gayrı bu âşık kemteri incitmeyin

Bir dahî âh eyler isem ser-te-ser yanar cihân

Âteş-i âhımla yandı nice sahrâ ile tağ

Şu'le-i nâr-ı şerârım geçdi Kâf'ı bir zamân

Âşıkı maşûkdan eylemek revâ mıdır cüdâ

Etmeyin lâzım değildir bunda isticâl hemân

Nâleler kıldıkça âhû-yı nigârım sîneden

Şübhesiz âciz kalır bast-ı kelâmdan bu zebân

Kerbelâ yâdını andıkça o anda bî-riyâ
Kalbimin her köşesinden gelir yüz bin figân

Nâmımı bunda benim siz turmayıp yâd eyleyin
Kıldı çünkü Hakk Kadîm'e Kerbelâ'da âşiyân (s. 832)

3.2.5. Dua

Kadîmî'nin mersiyelerinde duâ kısmı genellikle sonlardadır. Zaman zaman beddua ile arka arkaya gelmektedir. Dualarda şair, Allah'a dua etmekle birlikte Hz. Hüseyin'den de şefâat dilemekte ve onun ihsânını istemektedir:

Kadîmî'yi katârından ayırma ey ulu sultân
Kapında dâimâ lutfunla ihsânın diler ey şâh (s. 221)

Şair, kendini günahkâr olarak görür. Bu sebeple Hz. Peygamber hakkı için Hz. Hüseyin'den af diler. O, Ehl-i Beyt'in yoluna canını başını fedâ etmiştir. Buna karşılık ihsan bekler:

Rû-siyâhım cürmüm afv et ey şehîd-i Kerbelâ
Mazhar-ı feyz-i sa'âdet et be-hakk-ı Murtazâ
Ehl-i Beyt'in yoluna cân u ser kıldım fedâ
Bâb-ı ihsânımı bekler bu Kadîmî-i gedâ (s. 288)

Kadîmî, Kerbelâ şehitleri için gönülden hürmet bekler. Hz. Ali evladına rahmet diler. Bununla birlikte onları şehit eden Yezid'e de lanet edilmesini ister. Kendi günahlarının affı için de Hz. Hüseyin'den ve Hak yolunda severek canlarını veren şehitlerden şefaât diler:

Şehîd-i Kerbelâ için gönülden edelim hürmet
Yezid'e âline hep durmadan eyleyelim lanet
Bütün evrâd u ezkârım Alî evlâdına rahmet
Kadîmî'nin günâhını be-hakk-ı Şâh-ı Hüseyin afv et
Çevirip Kerbelâ deştin hem ol şâha kılıp udvân
Su vermedi şehîd etdi Hüseyin'i ol Şemir Mervân (s. 289)

Severek cânların terk eyleyen bunca şehîdânın
Yüzü suyu hürmetine Kadîmî'ye eyle ihsân (s. 1794)

3.2.6. Beddua

Kerbelâ mersiyelerinin ortak özelliklerinden biri Ehl-i Beyt'e zulmedenlere lanet edilmesidir. Kadîmî'nin de mersiyelerinde bu sebeple dua bölümünden daha çok beddua bölümleri bulunmaktadır. Müseddeslerin tekrarlanan beyitleri genellikle beddua içermektedir:

Turkish Studies

Kırılısın ellerin Şemir, kör olsun gözlerin Mervân

Tutuşsun âteşin tabut içinde kalmasın nişân (s. 1149)

Yezid, Şemir, İbn-i Zerkâ, Muâviye, Mervân, Ömer b. Sa'd gibi isimler sıkça tekrarlanır ve özellikle de Yezid'e beddualar edilir. Bu beddualarda bu kişilerin acımasızlığı, din düşmanı oldukları, hainlikleri, zâlimlikleri söylenir.

Hz. Hüseyin şehittir. Bu sebeple cennette onun her dilediği emrinde olacaktır. Şaire göre, Yezîd'in yeri ise cehennemdir. Cehennemde ateşi daima artırılmalıdır. Onun elleri kırılısı ellerdir:

Dedi Hakk kim her ne dilersen ey sevgili cânân

Müheyyâ emrine bunda nice hûrî nice gılmân

Emr eyle Yezîd'i atsinlar dûzah-ı nâra hemân

Nârını tezyîd eylesinler etdikçe âh u figân

Kâş destin kırılıydı kim Murtazâ gül-terîne

Urmaz olaydın tîgın beden-i nâzik-terîne (s. 217)

Yezid ve onun emrindekiler, yaptıkları ile Hz. Muhammed'i ve Hz. Ali'yi kabirlerinde huzursuz etmişlerdir. Ama yaptıkları yanlarına kalmayacaktır:

Ey Yezîd-i pür-necis ey İbn-i Zerkâ bed-zuhûr

Nasıl kıydın ciğer-pâre-i Zehrâ'ya bî-futûr

Kabrinde Muhammed'le Ali'yi etdin bî-huzûr

Şühedâ başların görünce duydun mu sen sürûr

Sandın mı etdiklerin yanına kalacak ey şûr

Sad hezâr lanet olsun cânına ey kelb-i akûr (s. 218)

Kadîmî, Hz. Hüseyin'in katline üzülmeyenlere de beddua eder. Onlar bu acıyı yaşamadıkları için ahmak ve sersemdirler. Muharrem ayının önemini unutup bu ayda eğlenenler de o zâlimlerden farklı değildir:

Muhibb-i Ehl-i Beyt ağlar bu gün mâh-ı Muharrem'dir

Bu mâtemden elem-nâk olmayan ahmak u sersemdir

Bu ayda zevk eden ancak Şemir'le ibn-i Mülcem'dir

Yezîd'in, ibn-i Zerkâ'nın, Sa'd'ın yeri cehennemdir

Tahammül edemez insân bu zulme olsa da pûlâd

Kalır mı yanına etdiklerin aceb behey cellâd (s. 1150)

4. Mersiyelerden Örnekler

Mersiye-i Kadîmî

Şâm u Dımışk'da cem' olup bir alay tohm-ı zinâ

Kûfe'ye vâlî diye gönderildi ibn-i Zerkâ

İbn-i Ziyâd menşûr yazdırmada turmadan aslâ
 Leşkere baş aradı saldıracak hem kilâb-âsâ
 Geldi leşker-i Yezîdân Kerbelâ'ya hûn-feşân
 Yağdırdılar mazlûmâna hançer, şemşîr-i bürrân

Vâlî olmak zevki ile terk edip dîn ü îmân
 Gelmişdi la'în Sa'd'e câzib, Rey'le Taberistân
 Çekdi leşkerini sahrâ-yı belâyaya bed-zebân
 Âl-i Resûl'e eylediler zulmü Mervâniyân
 Geldi leşker-i Yezîdân Kerbelâ'ya hûn-feşân
 Yağdırdılar mazlûmâna hançer, şemşîr-i bürrân

Gelince kasd-ı Hüseyin'e Şemr-i pelîd bed-likâ
 Başladı feryâd u zâra atşân, etfâl u nisâ
 Zulm-i udvân eylediler teşne-gâna eşkiyâ
 Neyledin netdin o şâhı, ey sipîhr-i bî-vefâ
 Geldi leşker-i Yezîdân Kerbelâ'ya hûn-feşân
 Yağdırdılar mazlûmâna hançer, şemşîr-i bürrân

Yağma için hayme-gâha kasd edip ol şûr-ı şer
 Nâkalar üstünde Ehl-i Beyt etdi Şâm'a sefer
 İbn-i Süfyân eylediler dîn-i İslâm'ı heder
 Kanı ile, dîni ihyâ eyledi hayru'l-beşer
 Geldi leşker-i Yezîdân Kerbelâ'ya hûn-feşân
 Yağdırdılar mazlûmâna hançer, şemşîr-i bürrân

Şühedâ başlarını nîzelerine takarak
 Ehl-i Beyt'in ciğerin hicr âteşine yakarak
 Şehribânû, Zeynel, Zeyneb göz yaşları saçarak
 Feryâd ediyorlar dönüp Kerbelâ'ya bakarak
 Geldi leşker-i Yezîdân Kerbelâ'ya hûn-feşân
 Yağdırdılar mazlûmâna hançer, şemşîr-i bürrân

Cümle hayvânât olurken bu sahrâlarda hem sîr-âb

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
 Volume 7/1 Winter 2012

Kesdiler nehr-i Fırât'ı vermeyip bir katre âb
Ehl-i Beyt'i eylediler âh, atşdan dil-kebâb
Şemr-i la'în şâh Hüsey'n'e etdi zulm-i bî-hesâb
Geldi leşker-i Yezîdân Kerbelâ'ya hûn-feşân
Yağdırdılar mazlûmâna hançer, şemşîr-i bürrân (s. 1050-1051)

Mersiye-i Kadîmî

Demdir ey dil ağla turma tende cân ağlar bu gün
Âh u efgân eyle kim cümle cihân ağlar bu gün

Bu Muharrem mâhıdır, mâtem demidir, ağla gel
Ol şehîd-i Kerbelâ'ya âşıkân ağlar bu gün

Hânedân-ı Ehl-i Beyt'e zulm-i udvân etdiler
Seyl-i eşkin akıdıp kevn ü mekân ağlar bu gün

Kurretü'l-ayn-ı Resûl'ü etdiler susuz şehîd
Nûr-ı çeşm-i Murtazâ'ya âsumân ağlar bu gün

Görmemiş bir mislini devr-i felek bu fitnenin
Kâinât hem nüh felek devr-i zamân ağlar bu gün

Büküldü beli çarhın gönüller boyandı kana
Zâde-i Fâtımâ'ya lâhûtiyân ağlar bu gün

Ey Kadîmî göz yaşların turmasın aksın hemân
Dökülen hûn-ı Hüsey'n'e her göz kan ağlar bu gün (s. 1152)

Mersiye-i Kadîmî Baba

Hemân tecdîd-i mâtem kıl, gözün yaşın edip revân
Tutar mâtem muhibb-i Ehl-i Beyt olan, olur giryân

Değil yalnız Muharrem'de, akar göz yaşlarım dâ'im
Hüsey'n'in aşkına her an ederim cânımı kurbân

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

Gelince Kerbelâ sahrâsına sardı hemân etrâfını aduvv
Behey zâlim, behey gaddâr nedir bu zulm ile isyân

Yezîdân kahr ile beyt ehlini atşa düşürdü, âh
Fırât nehri mübâh iken bütün zî-rûh için her an

Girip meydâna hem hüccet bıraktı ol Yezîdâna
Nasîhat etmeye geldim dedi ol sâhib-i Kur'ân

Sarıp etrâfını misl-i akûr, ol kelb sürüleri
Edip nâmelerin inkâr, hayâsız bir sürü nâdân

Hücûma başladı kavm-i anûd birbiri ardınca
Bu ayda Ehl-i Beyt'e eyledi udvân, Yezîd, Mervân

Feleklerde melekler eyledi feryâd-ı istimdâd
Gelince şâh Hüseyin'in kaskına mel'ûn Şemir ol an

Muâviye'ye, Yezîd'e, ibn-i Ziyâd mel'ûnuna
Okurum laneti turmam buların cânına her an

Severek cânların terk eyleyen bunca şehîdânın
Yüzü suyu hürmetine Kadîmî'ye eyle ihsân (s. 1794-1795)

Sonuç

Mersiye, ölen bir kişinin ardından duyulan üzüntüyü dile getiren bir nazım türüdür. Bu tür eserler, Türk edebiyatında özellikle de Alevî-Bektaşî şiir geleneğinde Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da ailesi ile birlikte şehit edilmesinden duyulan üzüntüyü dile getirmek için yazılmıştır. Asıl ismi Ali Rıza Öge olan Kadîmî Baba da bu tür mersiye yazmıştır. Kendi hazırladığı ve yazma halinde olan Bektaşî Şairleri Antolojisi isimli eserinde birçok Bektaşî şairinin şiirleri yanında kendi şiirlerine de yer vermiştir. Bu şiirlerinden 39 tanesi mersiye türündedir. Bu mersiye müseddes, murabba ve gazel nazım şekillerinde yazılmış ve genellikle bunlarda mersiye başlığı kullanılmıştır. Bu mersiyelerinin bir kısmı Kerbelâ hadisesini anlatmakta bir kısmı da Kerbelâ hadisesinden

duyulan üzüntüyü dile getirmektedir. Mersiyelerde Hz. Hüseyin'den şefâat istenmekte ve Yezid'e, Yezid'in komutanlarına, valilerine beddualar edilmektedir.

KAYNAKÇA

- ARSLAN Mehmet ve ERDOĞAN Mehtap, Kerbelâ Mersiyeleri, Grafiker Yay., Ankara 2009.
- ÇAKIR Mümine, “Bir Bektaşî Babası Kadîmî'nin Mektupları”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Yıl: 18, Güz 2011, Sayı 59, s. 373-400.
- ÇAKIR Mümine, “İhmal Edilmiş Bir Bektaşî Babası Kadîmî ve Nefesleri”, Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, 7-9 Mayıs 2010 Çorum
- ÇAKIR Mümine, “Sıra Dışı Bir Osmanlı Polis Şefi Ali Rıza Öge: Hatıraları ve Şairliği” Türk Polis Teşkilatında Yeni Gelişmeler Sempozyumu 9-10 Nisan 2010, Ankara.
- ÇİFTÇİ Cemil, Divan Şiirinde Kerbelâ Ağıtları, Kevser Yay., 2008.
- İSEN Mustafa, Acıyı Bal Eylemek Türk Edebiyatında Mersiye, Akçağ Yay., Ankara 1993.
- ÖGE Ali Rıza, Bektaşî Şairleri Antolojisi, Atatürk Kitaplığı, Belediye Yazmaları, Nu: Bel. Yz. 131.
- ÖGE Ali Rıza, Meşrutiyetten Cumhuriyete Bir Polis Şefinin Gerçek Anıları, Bursa 1982.
- ŞAHİN Gülay, “Zeki Divanı ve Divan'daki Kerbelâ Mersiyeleri Üzerine Bir Değerlendirme”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Yıl: 18, Güz 2011, Sayı 59, s. 239-252.
- ŞAHİN Halil İbrahim, “Kerbela Olayının Sözlü Geleneğe Yansıması: İmam Hasan ve İmam Hüseyin Destanı”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Yıl 2011, Sayı 60.s. 181-196.